

În dorința de a cunoaște diversitatea preocupărilor vieții și creației pictorului Aurel Popp, am considerat că este util de a atrage atenția asupra unor scrieri, ce completează în mod fericit, personalitatea artistului sătmărean.

Aceste scrieri tratând problematici diverse, aveau în final un scop bine determinat și anume acela de a face cunoscută tuturor opinia pictorului, frământat de tot ce se întâmplă în viața artistică, dar nu numai, ci și în cea politică sau socială. Ele aveau menirea și de a stimula, fie viața culturală al orașului Satu Mare în care trăia, simțindu-se dator în mod direct să contribuie la ridicarea nivelului cultural și artistic al acestuia; fie cea a vieții artistice și culturale ardelene în general.

În studiul de față ne-am oprit la două dintre aceste scrieri, în care Aurel Popp evocă în moduri diferite personalitățile artistice a doi colegi de breaslă: pictorul băimărean Nagy Oszkár (1893-1965) și sculptorul timișorean Ferdinand Gallas (1893-1949).

Prima dintre aceste scrieri¹ este propriu-zis un comentariu succint al expoziției lui Nagy Oszkár² la Satu Mare. Scrierea ce a apărut și în mass media clujeană, sub pretextul expoziției amintite, face în primul rând referiri la destinul artistului, la condiția sa vitregă de viață în care este silit să trăiască (de altfel de aceleași condiții grele avea parte și Aurel Popp!), prezentând într-o manieră critică, directă, interesul scăzut al statului în primul rând și nu în ultimul rând al publicului (în marea lui majoritate neinițiat), față de artist și opera de artă.

Aurel Popp revine și cu alte ocazii (în diferite scrieri), cu o mare acuitate asupra prezentării împrejurărilor în care crează artistul, asupra lipsurilor pe care este nevoit să le suporte, subliniind în același timp tenacitatea cu care totuși aceștia crează. Trăiesc "din fărâmiturile scăpate ici-colo, din ajutoarele de stat mizerabile... micile lor economii le cheltuie pe materiale, rame, marmură, bronz și mai bine nu mănâncă, dar fac expoziții și prin aceasta oferă oamenilor... În schimb Viața lor nu le oferă nimic". Pictorul nu pregetă să compare fără menajamente situația politică dezastruoasă, cu cea tot la fel de dezastruoasă a artei. Opinia sa critică față de societatea în care trăiește este evidentă și în numeroase lucrări, sugerând nu odată soarta omului nevoiaș, convingerile sale social-democrate fiind de multe ori la baza acestor opinii. Paralel cu descrierea chiar în detaliu al condiției artistului, pictorul nu se dă în lături de la critica aspră adusă acelor artiști care se complac în cele din urmă, în această condiție mizeră, nefiind în stare măcar să se organizeze, "nu se pot strânge într-o tabără" după cum spune. Aurel Popp nu reproșează numai statului și societății

¹ Popp Aurel: *Válságban az erdélyi képzőművészet (Nagy Oszkár képiállítása alkalmából)*, Keleti Újság, 30. dec. 1922.

² Nagy Oszkár (1893-1965), pictor Băimărean. După bacalaureat, în 1912, pleacă la Baia Mare. Între 1913-1915, frecventează "Școala de Arte Frumoase" din Budapesta. După primul război mondial, în 1919 lucrează o scurtă perioadă la Szolnok, cu pictorul Fényes Adolf. Din 1920 trăiește la Baia Mare, iar între 1921-1922, la recomandarea lui Octavian Goga, face o călătorie de studii în Italia. Revenit la Baia Mare, neînțelegându-se cu conducerea Coloniei de pictură de aici, pleacă la Baia Sprie (o mică localitate lângă Baia Mare), unde alături de alți pictori, printre care și Aurel Popp, adepți ai avangardei artistice, doresc să formeze o grupare ("micul Baia Mare"), care să rivalizeze cu tradiționala școală de pictură băimăreană, încercare ce eșuează. Participă la numeroase expoziții din țară, printre care și marea expoziție de artă transilvăneană - Collegium Artificum Transilvanicorum (1921) - și organizează expoziții personale la Baia Mare, Satu Mare, Cluj, Oradea, etc. Pictor dotat, adept al structurilor expresioniste, de o sensibilitate deosebită, rămâne fidel motivelor recognoscibile, având o strălucită aptitudine compozițională și un deosebit simț cromatic, Nagy Oszkár prin opera sa a rămas una dintre personalitățile artistice de valoare a școlii băimărene de pictură.

lipsa sprijinului breslei din care face parte, dar și neputinței artiștilor de a se organiza într-o asociație, care să le reprezinte interesele. În felul acesta - scrie pictorul - multe dintre talentele indiscutabile ale artei ardeleni, trăiesc izolate "rătăciți în pustiu, pentru că nu au unde și în jurul a ce să se grupeze".

Considerându-l și pe Nagy Oszkár ca unul dintre artiștii talentați "rătăciți în pustiu", ca unul dintre victimele acestei situații, se simte obligat - fiind unul dintre artiștii care este frământat de destinul și condiția artistului ardelean - să-și aducă la cunoștință opinia. În cele din urmă face un comentariu relativ succint al expoziției colegului său, apreciind personalitatea artistică a acestuia, cunoscându-i îndeaproape lucrările, (având ocazia să lucreze împreună la Baia Sprie), dar și atitudinea nonconformistă a acestuia față de conducerea școlii băimărene.

Deci, prin această scriere, datând din anul 1922, Aurel Popp aduce, nu pentru prima oară în prim plan soarta artistului ardelean, lipsa sprijinului statului și a societății în general, dar și necesitatea stringentă a organizării artistice, a unității artiștilor nu numai pentru apărarea intereselor lor, ci și pentru facilitarea afirmării și valorificării talentelor.

CRIZA ARTEI PLASTICE DIN ARDEAL

(pe marginea expoziției lui Nagy Oszkár)

Situația artei noastre aici în Ardeal este ciudată. Artiștii noștri trăind din fărâmiturile scăpate ici-colo, din ajutoarele de stat mizerabile, nu se pot strânge într-o tabără. Statul nu-i ajută, publicul nu le cumpără lucrările, cu toate acestea artiștii noștri pictează, desenează, modelează. Muncesc pentru cultura ardeleană și sunt lipsiți de materiale, de o viață bună și de toate cele, pe care marea masă în frunte cu statul, ar trebui să le ofere. Organizează expoziții, micile lor economii le cheltuie pe materiale, rame, marmură, bronz și mai bine nu mănâncă, dar fac expoziții și prin aceasta oferă oamenilor. Perseverența, sârguința și noblețea, face plăcere maselor, sau unora, în egală măsură, în schimb Viața, lor nu le oferă nimic.

Omul ar crede că toate acestea așa trebuie să se întâmple, sau că oamenii au multe alte probleme mai importante, decât să se ocupe de aceste lucruri. Este adevărat, problemele de care se ocupă oamenii în permanență, nu sunt bine rezolvate. Nu, deoarece vedem că școlile noastre, justiția, reforma agrară și politica noastră, de care se ocupă mult și mulți, nu stă mai bine aici în Ardeal decât problema artei. Slabă mângâiere, dar aici în aceștia există măcar speranța că odată și odată!

Dar în artă! Artiștii noștri n-au reușit să realizeze o grupare până acum. Sistemul de breaslă al băimărenilor îi mulțumește, dar ce se întâmplă cu ceilalți, care nu se împart pe mantia Hollosy-Ferenczi-Cristos! Vagabondează ici-colo și se poate citi și auzi că organizează expoziții unii sau alții. Expoziții cu un succes mai mare sau mai mic, dar mereu în pierdere pecuniară.

Este un mare păcat de-al nostru, al tuturor, artiști și public deopotrivă, că nu adunăm artiștii din Ardeal într-o tabără. Aici, numai aici mai există speranța, ca popoarele Babelului să se înțeleagă, care acum lucrând separat, binecuvântați și fără rost, construiesc ziduri ce se năruie. Așa, descentralizarea nu e bună. Artiștii din Arad, Timișoara, Oradea, Cluj, trebuie să știe totuși unul despre altul. Arta tuturor artiștilor ardeleni, trebuie să-l intereseze pe acela căruia îi plătim impozit din bănuții noștri. Ei, dacă statul este dezinteresat, de ce nu ne-ar interesa pe noi: artiștii? În fiecare oraș artiștii își au publicul lor (de pildă la Oradea, Baia Mare), da, dar ceilalți trăiesc separat, ca rătăciții în pustiu, pentru că nu au unde și în jurul a ce să se grupeze.

*

Am fost nevoit să spun toate acestea, cu ocazia organizării mai multor expoziții în tot Ardealul, și pentru că mă doare să văd această situație dezorganizată. Iată, aici la Satu Mare și Nagy Oszkár, alături de artiștii sătmăreni, a organizat o expoziție. A fost forțat de împrejurarea izvorâtă din dezordinea artei și artiștilor. Deși el este un artist serios. Înaintând pe un drum cu asprime, bine gândit, mai poate produce lucruri mari. Iscușința desenului, simțul pictural, tehnica sa, concepția tematică, în egală măsură ne oferă multe. Nu se aventurează în nici un curent, înaintează pe concepțiile lui Putz Leo³. Și această concepție este deosebit de plăcută și mulțumitoare. Nu dorește să ofere în mod forțat nici ceva nou, nici ceva ieșit din comun, dar oferă o artă picturală colorată și pe aceasta o face bine întotdeauna. Cel mai interesant este faptul că este poate singurul care, deși pictor băimărean, pictează muncitori. El este singurul băimărean, care a pornit pe acest drum de la Baia Mare, unde - chiar acum se desfășoară expoziția de iarnă de la Múcsarnok⁴.

*

A trebuit să scriu și acestea despre Nagy Oszkár, fiind unul dintre cei mai talentați tineri pictori, care astfel trebuie să-și arunce valorile mult trudite, fără a spera la vreo perspectivă - din partea publicului, care-l primește fără plăcere. A trebuit să scriu toate acestea pentru că noi, ardelenii avem bunii noștri și în artă. A trebuit să scriu, pentru că poate strigătul meu va avea ecou și poate va exista cineva, care va aduna într-un loc artiștii Ardealului. Într-un loc unde vor ieși mai mult în evidență talentații noștri, putându-i valorifica mai bine.

Satu Mare, în seara de Crăciun.

Cea de-a doua scriere⁵ datând probabil între anii 1928-1929, făcând parte din jurnalul autobiografic al pictorului, constituie pentru Aurel Popp un argument în plus pentru susținerea opiniei sale cu privire la condiția artistului în general. În această scriere, pictorul sătmărean își aduce aminte de sculptorul timișorean Ferdinand Gallas (Gallasz Nándor)⁶ prin intermediul confesiunilor acestuia, pe care le face cu ocazia unei vizite la atelierul lui Aurel Popp, în tovărășia unui alt prizonier de război. Amintirile lui Gallas (fost prizonier și el), despre frontul rusesc și prizonieratul din Siberia, se suprapun cu cele trăite de Aurel Popp tot pe frontul rusesc, astfel că în această scriere pictorul citează cele spuse de Gallas în mod intenționat, pentru a păstra și mai mult veridicitatea amintirilor acestuia. Relatarea lui Gallas despre anii de prizonierat, precum și despre anii săi de tinerețe, de formare artistică, este pentru Aurel Popp, după cum am mai arătat, un nou prilej de a aduce în

³ Putz Leo, la care face referire Aurel Popp, este necunoscut

⁴ Múcsarnok - galerie de artă de mare prestigiu din Budapesta.

⁵ Manuscris aflat la Arhivele Naționale - filiala Satu Mare, nedatat. După istoricul de artă Banner Zoltán poate fi datat între 1928-1929.

⁶ Ferdinand Gallas (Gallasz Nándor) (1983-1949), sculptor timișorean, adept al curentelor de avangardă artistică. A urmat studiile de artă la Școala superioară de Arte Decorative din Budapesta, unde a rămas ca asistent până la izbucnirea primului război mondial. Ca soldat pe frontul rusesc, a fost luat prizonier, făcând 7 ani de prizonierat, după care s-a întors în orașul natal. Între anii 1919-1921 a lucrat la Academia de Arte Frumoase din Moscova. În 1923 frecventează Școala liberă de arte (Der Weg) din Dresda. Lucrările sale cu un caracter modern poartă amprenta formelor cubiste, fiind printre primii sculptori în țară care utilizează efectele expresioniste, constructivistice. Lucrările sale de plastică mică permit să se întrevadă posibilitățile artei monumentale.

atenție soarta acestui sculptor, de un talent deosebit, care deși întors de 6 ani din prizonierat, duce o viață plină de lipsuri și lupte continue pentru recunoașterea sa. Îl consideră un mare monumentalist, întrevăzând posibilitățile sale excepționale în domeniul creației. (Menționăm aici că această mare speranță a sculpturii noastre, a avut parte de o viață scurtă, din anul 1937 fiind tot mai bolnav, astfel încât până la moartea sa survenită în 1949 lucrările sale devin tot mai lipsite de vigurozitate). Aurel Popp nici de această dată nu-și ascunde reproșurile față de cei răspunzători de condițiile umilitoare la care sculptorul este nevoit să se adapteze pentru a supraviețui, cioplinind chiar trepte și picioare de scaune...

VIAȚA UNUI SCULPTOR

(Ferdinand Gallas - Gallasz Nándor)

"Am treizeci și nouă de ani. Mă simt sculptor, deși n-am făcut nici o sculptură. Când eram elev la Simay, deseori mergeam să cioplesc în piatră, pentru bani, pentru a mă putea susține. Atunci am simțit pentru prima oară materialul, ce domină majestuos sculptura. Atunci a încolțit în mine dorința de a crea sculpturi. De atunci simt că oricât am modelat până acum, cu adevărat n-am făcut nici o sculptură..."

*

Eram trei în atelier. Doi, foști prizonieri ruși. Unul era Gallasz Nándor, celălalt un frate de suflet, care cu o dorință lascivă, căuta secretele profunde ale vieții. În liniștea atelierului mai aud și acum, zumzetul cuvintelor lui Gallasz. "Crede-mă, nu este nimic în viața mea, ce s-ar putea povesti. Mizerie, muncă, suferință, căutări și luptă permanentă... Acestea nu merită de notat. Acela, a cărui tată fusese simplu muncitor, care și azi trăiește cu bătrâna mea mamă dintr-o pensie de 800 de lei, ce fel de viață să fi avut?... O luptă permanentă.

Perspectiva vieții mele înainte de război, a fost acela să trăiesc la Budapesta ca elev, ca mai târziu să fac lucrări de sculptură de dimensiuni mari, desigur pentru alții, la un preț de nimic... Abia aveam 26 de ani, când cu regimentul 96 croat, am fost trimis în ritm alert în Siberia, ca nu peste mult timp, într-un ritm și mai alert, să ne retragem din ordinul Domnului comandant Potjorek, datorită cunoștințelor sale strategice. Deși fiind copil, lipsit de experiență, am trăit toate culorile și grozăviile războiului.

În 1915, cu ocazia înaintării victorioase de la Stanislav, am fost luat ca prizonier de ruși și timp de 7 ani am trăit în țara lor, epoca Faraonilor moderni și a Mesiilor. La Krosnoiarsk, împreună cu Gyóni Géza, Muhics, Prihoda, Jakabovics (tovarăși de prizonierat) și alți 15-20 de mii de prizonieri intelectuali, am trăit misterele sufletului omenesc ca în infernul lui Dante, dar înmiit. Este adevărat că noi artiștii, ne-am retras în atelierelor noastre, dar am trăit acele vremuri de care unii cronicari își mai aduc aminte. Și eu am fost de toate. De la bijutier până la pantofar, de la bucătar, până la miner...

Am văzut pe acel căpitan, care avea un principiu și anume acela că un ofițer nu are voie să lucreze, dar peste câteva luni m-a iritat atât de mult, încât în timpul activității l-am apostrofat. Deși avea o funcție, a rămas un vâcar, ce se ascundea după uniformă, mânându-și de pe cal vacile din Krasnoiarsk, spre stepele de lângă Ienisei...

Am văzut din fereastra lagărului cum cei 5-6000 de oameni de-ai lui Krafcenko, au fost măcelăriți în mod bestial, în timp de 3-4 ore... acolo lângă casa domnului din Krasnoiarsk, poate pentru ca sufletele lor să ajungă cât mai repede în fața judecății sale...

Am văzut acei mii de cai, care s-au rătăcit, aparținând armatelor lui Kolciak și s-au răsfirat pe întinderile înzăpezite ale Siberiei, lovindu-și de foame capetele în ferestrele

noastre, asemenea copiilor ce se rugau cu ochii plini de lacrimi să li se dea ceva de mâncare... Am văzut cai străbătând bălți de sânge, întinși pe zăpadă, vlăguiți și slăbiți de foame, sfâșiați de lupi urlând... iar ei nici nu se mișcau, suportau...

L-am văzut pe Gyóni Géza, steaua căzătoare, în tristețea lui nemăsurabilă cauzată de moartea fratelui său, l-am văzut cu sufletul chinuit de disperare, l-am văzut cu câtă lăcomie s-a autonomicit, el care asemenea păsării Phoenix din legendă, înainte de moarte cânta un cântec înduioșător, trecând cântând dintr-o viață în alta...

L-am văzut pe cel învins, pe învingător, pe crudul soldat veșnic în acțiune, pe tatăl îngrijorat de familia sa, pe filfizonul arogant, pe profesorul doct și pe cel neștiutor, pe medicul lipsit de conștiință, am văzut binele și răul, am văzut... omul!

Am trăit printre seminții cu o civilizație stricată, printre cei primitivi, dar de o mare puritate, tătari, ciuvași, printre cercetași. Printre oameni exotici, îmbrăcați peștriș, în chimonouri chinezești, în haine cu blănuri scumpe, sau în haline cu cizme, printre neamuri cu un aspect amestecat, dar cu sufletele clocotinde din care răbufnea dorința a mii de ani, ca un geizer... Am văzut seminții ce-și aprindeau focul cu cremene, dar care au pârjolit lumea în 1919, fără a simți sau a vedea nimic, iar înainte de culcare se rugau pentru Tătuca, poezii lor neștiutori de carte își spuneau poeziile, iar cu concepțiile lor ne uluiau pe noi, cei "docti", îngrășați pe o cultură europeană...

Am văzut foarte multe în Rusia, și pe toate le-am trăit atunci, când în spatele cenzurii, prin taberele de prizonieri circula poezia lui Gyóni Géza [...]

Doi ani am fost la Academia din Moscova, unde am cunoscut noi suflete și noi lumi, căutând instinctiv până și astăzi, ceea ce gândeam în timpul cioplierii treptelor pe malul Dunării..."

Îmi zumzăiau în ureche cuvintele lui Gallasz... Lupta permanentă însoțește viața fiecărui artist, asemenea sunetului trist de clopot... Sufletul său trebuie să i se întrevadă în creație, să-i definească întreaga ființă, dar este nevoit să trăiască o viață plină de lupte, de bătlaii. Un artist format și călit astfel, va avea un mare simț analitic în artă.

S-a întors mai bine de 6 ani, iar acum trăiește la Timișoara. Își îngrijește bătrânul tată pensionar, și copii săraci. Soția predă, și în mare se bucură de o atmosferă liniștită, reușind să vândă atât cât să-și permită să plece în străinătate, o săptămână-două. De tânăr lucrările sale au fost premiate, iar acum nu demult, i-a fost premiată o sculptură la "Salonul" din București.

Mari aptitudini mărunțite... Numai un artist care a trecut prin atâtea ca și el poate vedea în forme monumentale, dar foarte simple. Este un mare monumentalist, ce se poate vedea pe fiecare lucrare, dar vai... față de ce ar putea crea, toate pe câte le face este ca și cioplitul picioarelor de scaune... Dar la noi în cultură încă este totul dominat de permutații, și să fie fericit acela care scapă din cele -45 de grade ale Siberiei, oricât de talentat ar fi... Să nu glorificăm epoca ca mari amintiri, este destul ca vitejii conjuncturilor să decoreze după gustul lor marile saloane ale noilor bogați. Cine se mai gândește astăzi la artiștii capabili de mari creații, cu ce condiții umiltoare se luptă? Cine ar avea curajul să-i compare - de pildă - cu acei mari funcționari, care ar fi nevoiți ca în mod rușinos să facă treaba micilor funcționari. Cu toate acestea nimeni nu ridică glasul pentru talentații artei monumentale...

Gallasz este unul dintre talentele excepționale. Își domină meșteșugul și este un artist conștiincios. Este dotat de la natură cu o mare putere de muncă și talent. (Pentru arta monumentală aceste calități sunt cele mai importante!). Cu toate acestea ideile naive ale sufletului său din tinerețe, după o astfel de viață, abia s-au realizat...

Spunea: "... mă simt sculptor, dar n-am reușit încă să fac o adevărată sculptură..."

Satu Mare (Szatmár), luna noiembrie.

Lista ilustrațiilor

1. Aurel Popp (în mijloc) la Baia Sprie, 1936
2. Nagy Oszkár, *Mineri*, 1923
3. Nagy Oszkár, *Stradă*, 1937
4. Ferdinand Gallás, *Dansatoare*, 1927
5. Ferdinand Gallás, *Durere*, 1930

Ecrits du peintre Aurel Popp (1879-1960)
(Résumé)

Avant le désir de connaître la diversité des préoccupations de la vie et de la création de peintre Aurel Popp, l'auteur de l'étude a considéré qu'il était utile d'attirer l'attention sur quelques écritures de l'artiste qui complètent d'une manière heureuse la personnalité du peintre de Satu Mare.

Le lecteur peut voir deux écritures où Aurel Popp évoque des différentes manières les personnalités des deux artistes, voir le peintre de Baia Mare, Nagy Oszkár (1893-1965) et le sculpteur de Timișoara Ferdinand Gallás (1893-1949). Le but final des deux écritures est en fin de compte identique: la présentation de la destinée et des conditions de misère que l'artiste plastique doit supporter pour pouvoir survivre, pour pouvoir créer, pour pouvoir mettre en valeur son talent. Aurel Popp accuse l'État, la société pour la manière dont une série d'artistes extrêmement doués sont obligés à morceler, leur talent pour ne pas mourir de faim, même après des années terribles - la première guerre mondiale (front, prisonnier, etc.). Mais il ne cesse en même temps de reprocher d'une autre manière à ses collègues artistes l'indifférence avec laquelle certains d'eux supportent la misère en leur demandant de s'associer pour faire "front commun" comme dit l'artiste pour faciliter la défense de leurs droits ainsi que l'affirmation, de beaucoup de talents qui se perdent dans les conditions impropres et dans la désorganisation existante.

La liste des illustrations

1. Aurel Popp (au milieu) à Baia Sprie, 1936
2. Nagy Oszkár - Mineurs, 1923
3. Nagy Oszkár - Rue, 1937
4. Ferdinand Gallás - Danseuse, 1927
5. Ferdinand Gallás - Douleur, 1930

fig.1

fig.2

fig.3

fig.4

fig.5